

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Формування готовності майбутніх учителів до фізичного самовдосконалення передбачає врахування специфіки цього феномена, суть якої полягає в тому, що самовдосконалення на відміну від виховання не може здійснюватися без волі і бажання вихованця. Як процес усвідомленого, цілеспрямованого і бажаного розвитку тієї чи іншої якості воно можливе лише в разі збігу сприятливих зовнішніх умов і певних внутрішніх передумов. У зв'язку з цим виникає необхідність у визначенні педагогічних умов, за яких виникають саме такі умови для формування у майбутніх учителів готовності до фізичного самовдосконалення.

Варто зазначити, що наявність різних концепцій виховання особистості спричинила і різні підходи до розв'язання цієї проблеми. Крім того, прагнення особистості до фізичного самовдосконалення має під собою як біологічне, так і соціальне підґрунтя. На першому чомусь не прийнято зосереджувати увагу. Можливо, з тієї причини, що самовиховання здебільшого розглядається як складова виховання, яке дійсно є соціально зумовленим процесом. Однак фізичне самовдосконалення як прагнення людини до саморозвитку, самовираження і самоутвердження до певної міри є її біологічною потребою. Адже будь-який організм має здатність до саморозвитку. Саме ця тенденція і лежить в основі фізичного самовдосконалення особистості.

У зв'язку з цим можна стверджувати, що первісну основу самоактивності особистості становлять її індивідуальні потреби, мотиви і деякі інші провідні структурні утворення. Слушними у цьому плані є міркування Д. Узнадзе, який відзначав опосередкований характер самоактивності індивіда. Він вважав, що вирішити проблему поведінки взагалі, у тому числі й активності по фізичному самовдосконаленню, неможливо на основі теорій, які відкидають принцип опосередкованості психічного. «Будь-яка активність, – писав учений, – означає ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності, середовища. В разі виникнення якоїсь конкретної потреби суб'єкт, з метою її задоволення, спрямовує свої сили на навколишню дійсність. Так виникає поведінка» [7, с.332]. Водночас, заслуговує на увагу і твердження Д. Узнадзе про те, що цілі та наміри особистості мають визначальний вплив на вибір напрямку її активності.

Як найбільш інтенсивний розвиток сил і здібностей особистості самовиховання потребує відповідного рівня готовності. Така готовність визначається рівнем її самосвідомості особистості, її здатністю до саморегуляції (волі) і потреби в розвитку. Тому цілком слушно А. Кочетов вважає, що самовиховання, в тому числі і фізичне, містить три компоненти: активне осмислення себе та оточуючого світу, зорієнтована діяльність і пов'язана з нею здатність до саморегуляції поведінки залежно від обставин, потреба у розвитку. Усі зазначені компоненти належать до внутрішніх передумов фізичного самовдосконалення особистості [4].

У процесі формування в майбутніх учителів потреби у фізичному самовдосконаленні доцільно враховувати і той факт, що людська особистість є «системою», яка здатна до самовдосконалення. Ця властивість особистості конкретно виражається в тому, що людині притаманне відповідне ставлення до себе, до своїх помислів, мрій, очікувань, переживань, прагнень тощо. Одні з них для неї є цінними, значущими, інших вона соромиться, що знаходить своє вираження у прагненні виключення їх із свого духовного світу, з кола своєї психіки. Відповідно до власних уявлень про те, які якості є цінними для особистості, які якості роблять її значущою, вона починає виявляти активність по їх удосконаленню. Тому залежно від своїх намірів особистість прагне в тій чи іншій мірі зміцнити свої фізичні якості.

Прояви її мотиваційної сфери (потреби, прагнення, мотиви), що досягають достатньо великого ступеня інтенсивності, – відповідним чином осмислюються нею, як значущі або другорядні. В результаті вони стають для неї свідченням того, яких фізичних якостей їй потрібно набутися, вдосконалити чи позбутися. Це і є стимулом для активності особистості у впливах на себе, на зміну своєї мотиваційної сфери.

Рушійною силою будь-якої діяльності особистості, зокрема фізичного самовдосконалення, є мотивація – «відчуття людиною прагнення, спрямованого на задоволення усвідомленої або неусвідомленої потреби» [2, с. 15].

Розрізняють два види потреб: фізіологічні, які забезпечують фізіологічне існування організму, і психологічні (в діяльності, спілкуванні, лідерстві, визнанні і т.п.). Рівнем задоволення обох видів потреб визначається міра самореалізації особистості, повнота розуміння нею смислу свого життя, відчуття щастя.

Якщо у задоволенні фізіологічних потреб особистість позбавлена вибору: її активність за таких умов визначена генетично, і прогнозувати цю активність вона не може без ризику для життя, то задоволення психологічних потреб виходить за рамки організму і вплітається у складну сітку соціальних взаємодій. Ця специфіка задоволення психологічних потреб є результатом активного функціонування базових психічних структур людської особистості, які відповідають за її свідому соціальну життєдіяльність.

Під час визначення педагогічних умов формування у майбутніх учителів готовності до фізичного самовдосконалення необхідно враховувати той факт, що кожна людина від природи наділена певним набором здібностей, загальних і спеціальних, до засвоєння і виконання конкретних видів діяльності. В результаті, як зазначає В. Беспалько, є тісний взаємозв'язок здібностей і мотивів діяльності [3, с.16].

Таким чином, залежно від обдарованості особистість спроможна в одних видах діяльності досягати творчого рівня виконання тих чи інших дій і проявляти високу міру мотивації, в інших – тільки виконавського рівня і здебільшого під зовнішнім тиском, а ніж під впливом внутрішніх прагнень (мотивів), а до третіх – людина може бути взагалі непридатною, нездатною на їх засвоєння і застосування, незважаючи на будь-які педагогічні прийоми. Це явище особливо є помітним у таких видах діяльності, які називаються творчими: музика, акторство, живопис, спорт і т.п.

Варто враховувати і ту обставину, що інтуїтивне зіставлення вроджених здібностей і зовнішніх вимог відбувається на підсвідомому рівні. Якщо дії цього оцінювального механізму «дають позитивний сигнал», то, за твердженням А. Маслоу, виникає «потреба в самоактуалізації», і тоді мотивація самовдосконалення починає працювати на повну силу: особистість завжди проявляє більшу активність в тому, до чого у неї є природні задатки. Якщо ж вимоги до особистості, висунуті зовнішнім оточенням чи нею самою, не відповідають її природним можливостям, то самовиховання не дає бажаного результату. Це явище чомусь недостатньо враховується у педагогічній теорії та практиці. Тому нерідко методика організації самовиховання зводиться до провокування в особистості прагнення до самовдосконалення, а потім забезпечення зовнішніх і внутрішніх вимог щодо його реалізації. Якщо ж позитивних змін немає, то пропонується більше уваги приділяти розвитку вольових якостей. Проте особливих успіхів далеко не завжди вдається досягти. І основна причина цього полягає в тому, що «пусковим механізмом» мотивації самовдосконалення особистості, в тому числі і фізичного, є вроджені здібності, які визначають напрямок та інтенсивність її дій. Мотивація, на думку В. Беспалька, «це не пасивний механізм, який чекає зовнішнього запуску, а активний особистісний двигун, який постійно рухає людину в те поле діяльності, де її здібності можуть проявитись у найбільшій мірі, і який гальмує її дії в іншому напрямку» [3, с.17].

На основі аналізу робіт О. Леонтьєва, С. Рубінштейна і власних досліджень Ю. Шаронін сформулював основні закономірності процесів розвитку і задоволення потреб особистості, які варто враховувати і під час формування її потреби у фізичному самовдосконаленні: 1) потреби розвиваються в результаті зміни способів і засобів їх задоволення. Розширення кола предметів і способів задоволення потреб є основним шляхом

їх розвитку; 2) потреби відтворюються і розвиваються в діяльності. Чим різноманітніше коло потреб, чим складніші і багатогранніші способи їх задоволення, тим сильніший вплив на їх розвиток; 3) посилення потреби залежить від частоти відтворення і різноманітності діяльності; 4) якщо задоволення тих або інших потреб неможливе в одній системі, то напругу, викликану однією потребою, можна зняти через діяльність, направлену на задоволення адекватної їй по силі і значущості потреби; 5) виникнення бар'єрів до задоволення потреб, які не під силу перебороти особистості, веде до загасання потреби, в тому числі і в фізичному самовдосконаленні; 6) будь-яка потреба має здатність до відтворення. Процес виникнення і задоволення потреб носить фазовий і пульсуючий характер. Сила потреби обернено пропорційна часу, що відокремлює момент її задоволення від нового виникнення і переживання; 7) процес задоволення і розвитку потреб пов'язаний з усвідомленням людиною себе як члена суспільства. Сила переживання духовних потреб визначається тим, наскільки вона усвідомлена суб'єктом; 8) розвиток духовних потреб здійснюється у взаємодії і суперечності між різними класами і групами потреб [8].

Перераховані закономірності лежать в основі розвитку всіх психогенних потреб. Потреба фізичного вдосконалення як одна з основних духовних потреб особи також підпорядкована цим закономірностям. Її формування здійснюється в процесі участі студентів у фізкультурній діяльності, яка є одним з видів соціальної активності і направлена на досягнення фізичної досконалості.

Формування нових потреб, зокрема готовності до фізичного самовдосконалення, здійснюється через зміну або додання додаткового особистісного смислу діям, які внаслідок цього починають здійснюватися вже не тільки заради первинних, зовні заданих мотивів, але і під впливом внутрішніх, особистих цінностей людини.

Поняття особистісного смислу історично пов'язане з уявленнями Л. Виготського про динамічні смислові системи індивідуальної свідомості особистості, що знаходить своє вираження у єдності афективних і інтелектуальних процесів.

Зміна смислу дій призводить до зміни поведінки. Забезпечення нового смислу дії може бути досягнуте або через зміну того, що вже є, або через створення додаткового смислу. Зміни смислу дій можна досягти через переоцінку значущості мотиву або предмету потреби. Переоцінка значущості мотиву досягається різними шляхами.

По-перше:

а) за допомогою оцінок і думок інших людей, через зовнішні символи, що нагадують про наслідки дій;

б) самостійно через порівняння привабливих і негативних сторін предмету потреби і навмисне зменшення привабливості однієї сторони при збільшенні іншої.

По-друге, зміна смислу дій можлива через зміну ролі, позиції людини. По-третє, смисл дій змінюється через передбачення і переживання наслідків дії або відмови від її здійснення.

Ми відзначили найважливіші мотиваційно-смислові механізми, які лежать в основі формування психогенних потреб особистості, формування її готовності до фізичного самовдосконалення. Проте, необхідно звернути увагу і на інші мотиваційні механізми, що справляють істотний вплив на цей процес. Зокрема, когнітивний дисонанс – явище, на яке звернули увагу окремі американські психологи в процесі вивчення проблеми соціальних впливів, які виникають у малих соціальних групах і позначаються на психології окремої людини.

Когнітивний дисонанс можна розглядати як попередню умову, як важливу передумову її активності по фізичному самовдосконаленню. Поштовхом для цього може стати отримання нової інформації, нових даних про явища дійсності, про власний фізичний стан і т.д.

У зв'язку з цим першою педагогічною умовою, яка суттєво впливає на формування у майбутніх учителів готовності до фізичного самовдосконалення є усвідомлення студентами особистісної значущості здоров'я і поліпшення своєї фізичної готовності як необхідної передумови професійної самореалізації.

Наступною важливою умовою формування у студентів готовності до фізичного самовдосконалення є педагогічна підтримка їх дій. Специфіка педагогічної підтримки

полягає в тому, що вона може виступати як необхідний етап розвитку, відносно вільний від формуючої ролі іншого й найбільш близький до самостійної організації [1].

Педагогічна підтримка як засіб впливу на фізичне самовдосконалення особистості має варіативний характер, що передбачає широкий діапазон вибору способів і стратегій: включення її у творчий процес, співчуття, дружня бесіда, поради, ненав'язливі зміни ракурсу проблем і ін.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що педагогічна підтримка студентів у підготовці до фізичного самовдосконалення повинна мати системний характер і враховувати наступні фактори: необхідність оптимізації спілкування студентів і підвищення рівня як особистісного, так і фізичного розвитку педагога; можливості прояву індивідуального стилю спілкування, прагнення суб'єктів до саморозвитку; оволодіння методиками діагностики, рефлексивного аналізу та практичними вміннями вдосконалення власного фізичного здоров'я; наявність гнучкого й творчого підходу до проблем навчально-виховної взаємодії.

В індивідуальній підтримці підготовки студентів до фізичного самовдосконалення можна виділити декілька взаємопов'язаних етапів: діагностичний – з'ясування проблем у фізичному розвитку; пошуковий – спільний пошук з студентом причин і способів їх вирішення; проектувальний – визначення мети і програми фізичного самовдосконалення; діяльнісний – залучення студентів до активних дій по зміцненню здоров'я; рефлексивний – аналіз спільної діяльності по вирішенню проблеми, обговорення отриманих результатів і способів її розв'язання.

Основними принципами забезпечення педагогічної підтримки у підготовці студентів до фізичного самовдосконалення є: їхня згода на допомогу і підтримку; опора на наявні сили і потенційні можливості особистості; орієнтація на здатність студентів до самостійного вибору необхідних дій; співробітництво; конфіденційність; доброзичливість і захист прав, людської гідності.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що педагогічна підтримка є цінною тоді, коли вона тактовна, грамотна, своєчасна, адресна, дозована і повсякденна, але головне, якщо вона у всіх випадках повною мірою виконує своє виховне призначення, працює на перспективу [6].

Підготовка студентів до фізичного самовдосконалення вимагає також створення відповідного виховного середовища, яке б стимулювало осмислення фізичного здоров'я як особистісно-суспільної цінності. Виховне середовище – це сукупність оточуючих обставин, які впливають на особистісний розвиток вихованців і сприяють їх входженню в сучасне суспільство та культуру [5].

Важливою умовою створення виховного середовища є також формування у студентській групі сприятливого емоційного мікроклімату. У створенні сприятливого емоційного фону у студентському середовищі особливу роль відіграє особистість викладача фізичної культури, стиль його спілкування з студентами, ставлення до власного фізичного стану. Як організатор навчально-виховного процесу він покликаний розв'язувати наступні завдання: сприяти усвідомленню студентами особистісної значущості здоров'я і поліпшення своєї фізичної готовності як необхідної передумови професійної самореалізації; оволодінню ними методиками діагностики, рефлексивного аналізу та практичними вміннями вдосконалення власного фізичного здоров'я; забезпечити педагогічну підтримку студентам у фізичному самовдосконаленні.

Від його здатності налагоджувати у взаємодії з студентами емоційно комфортні, відверті, емпатійні стосунки, особистого життєвого прикладу до власного фізичного вдосконалення суттєвим чином залежить виховний потенціал педагогічної діяльності, ефективність її впливу на особистісне становлення майбутніх учителів, формування у них готовності до постійних дій по вдосконаленню свого фізичного стану.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що найбільш доцільним з погляду формування готовності майбутніх учителів до фізичного самовдосконалення є стиль педагогічного спілкування, який відповідає суб'єкт-суб'єктній, діалогічній стратегії

соціальної взаємодії, передбачає рівноправність психологічних (не соціальних) позицій викладача та студентів, взаємну активність, відкритість і конгруентність, готовність стати на точку зору партнера. Побудова педагогічного процесу на принципах діалогу як психологічно рівноправного співробітництва є необхідною умовою реалізації особистісного підходу у підготовці студентів до фізичного самовдосконалення.

Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що формування у студентів готовності до фізичного самовдосконалення значно активізується, коли вони, усвідомлюючи його роль у особистісному та професійному становленні, будуть зацікавлені як процесом, так і результатом власного удосконалення. Цього можна досягти, якщо забезпечити такі умови:

- усвідомлення студентами особистісної значущості здоров'я і поліпшення своєї фізичної готовності як необхідної передумови професійної самореалізації;
- оволодіння ними методиками діагностики, рефлексивного аналізу та практичними вміннями вдосконалення власного фізичного здоров'я;
- забезпечення педагогічної підтримки студентів у фізичному самовдосконаленні.

Література:

1. Асмолов А.Г. Психология личности. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Астанова Е.В. О некоторых тенденциях в развитии физической активности студентов педагогического вуза // Здоровый образ жизни и физическая культура студентов: Социологические аспекты. – М.- Харьков, 1990.- Вып. 1.- С. 45-51.
3. Беспалько В.П. Психологические парадоксы образования. // Педагогика. – 2000. – № 5. – с. 15 -
4. Кочетов А.И. Как заниматься самовоспитанием. – Минск, 1995. – 258 с.
5. Прохоров А.В., Велисер У.Ф., Прочаска Дж. Транстеоретическая модель изменения поведения и ее применение// Вопр. психологии. – 1994 – №2. – С.113-122.
6. Резникова Т. А. Проблема потребностей и интересов в педагогике Франции /теоретический аспект вопроса//проблема развития духовных потребностей в зарубежной педагогике: Науч. тр.- Новосибирск, 1975- Вып. 120-С. 46-60.
7. Узнадзе Д. Н. Формы поведения человека//Психологические исследования. – М., 1966. – С. 328–365.
8. Шаронин Ю.В. Синергетика и творчество: некоторые аспекты теории и практики нового методологического подхода // Школа. – 1996. – №4. – С. 46-51.

The article deals with pedagogical conditions which help future hiders to form physical self education and factors of pedagogical support of the students who want to achieve beater results in physical development

УДК 371:004:336.71

**Г.Т. Кравчук
м. Львів, Україна**

НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВНЗ БАНКІВСЬКОГО ПРОФІЛЮ

Тенденції розвитку сучасного суспільства, його яскраво виражена інформатизація пояснюють необхідність якнайширшого використання інформаційно-комп'ютерних технологій у сфері освіти. Уміння вільно використовувати інформаційно-комп'ютерні технології (ІКТ) у своїй професійній діяльності є характерною ознакою сучасних фахівців із будь-якої спеціальності. У зв'язку з цим, головною метою інформатизації ВНЗ є підвищення якості підготовки фахівців за рахунок комплексного використання в навчальному і науковому процесах інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

Аналіз педагогічної, філософської, психологічної, наукової літератури показує, що проблема інформатизації освіти розроблялася й розробляється вітчизняними та зарубіжними науковцями. Серед них: В. Биков, Я. Вовк, М. Жалдак [1], М. Згуровський,